

คอลัมน์ "จากท่าพระจันทร์ถึงสนามหลวง"

ผู้จัดการรายวัน ฉบับวันศุกร์ที่ 9 กันยายน 2537

แป๊ะตง ยายจันทน์ และรัฐบาล

รังสรรค์ ธนะพรพันธุ์

ผมไม่ได้เห็นแป๊ะตงมาเป็นเวลาหลายเดือนแล้ว ไม่ทราบว่าเป็นตายร้ายดีประการใด นับเป็นเวลากว่า 40 ปีแล้วที่ผมเห็นแป๊ะตงหาบกระเพาะปลาเร่ขายในอาณาบริเวณสนามหลวง ท่าพระจันทร์ และท่าช้างวังหลวง

เมื่อ 40 ปีกว่าที่แล้ว สนามหลวงเป็นศูนย์บริการให้เช่ารถจักรยาน เด็กๆ ที่ต้องการหัดขี่รถจักรยานมักจะมุ่งสู่สนามหลวง เวลานั้นสนามหลวงมีสภาพเป็นมหาวิทยาลัยประชาชน ตัวผมเองก็เป็นบัณฑิตสนามหลวง เพราะได้เรียนรู้ทักษะการขี่จักรยานจากที่นั่น ด้วยเหตุที่สนามหลวงเป็นศูนย์ฝึกทักษะการขี่จักรยานนี้เอง สนามหลวงจึงเต็มไปด้วยหาบเร่ที่คอยบริการอาหารและเครื่องดื่มแก่เด็ก ๆ ที่มาหัดขี่จักรยาน รวมตลอดจนผู้สัญจรไปมา

ผมพบแป๊ะตงครั้งแรกที่สนามหลวงนี้เอง และเริ่มคุ้นเคยเพิ่มขึ้นตามลำดับ เมื่อผมอุดหนุนกิจการของแป๊ะตงด้วยความถึที่สูงขึ้น มาภายหลังกรุงเทพมหานครประกาศห้ามให้บริการรถจักรยาน พร้อมทั้งจับกุมหาบเร่บริเวณสนามหลวงอย่างเข้มงวด แป๊ะตงย้ายเข้าไปขายในบริเวณวัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ ซึ่งมีสภาพเป็นตลาดย่อยๆ ในเวลานั้น กิจการของแป๊ะตงเรียกได้ว่าค่อนข้างรุ่งเรือง นั่นเป็นภาพที่ผมได้เห็นก่อนเดินทางไปศึกษาต่อต่างประเทศ

เมื่อผมกลับจากต่างประเทศ ผมไม่เห็นหาบกระเพาะปลาของแป๊ะตงในวัดมหาธาตุในวันธรรมดา หากปรากฏเฉพาะวันอาทิตย์ ยิ่งเมื่อวัดมหาธาตุ 'ล้าง' ตลาดภายในวัด แป๊ะตงก็หายไปจากวงจรชีวิตของผม นานๆ ครั้งจึงจะเห็นหาบกระเพาะปลาของแป๊ะตงบริเวณตรอกท่าวัง ตลอดระยะเวลากว่า 40 ปีที่ผ่านมา แป๊ะตงต้องปรับตัวแสวงหาตลาดใหม่ทุกครั้งที่มีการเปลี่ยนแปลงสภาพการณ์ทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง

ชีวิตของยายจันทน์มิได้แตกต่างจากแป๊ะตงนัก เพราะถึงจะสูงวัย ก็ยังคงปากกัดตีนถีบดิ้นรนหาเลี้ยงชีวิต ภาพของหญิงชราวัย 70 ปี นั่งขายข้าวเหนียวหมูหวานและเนื้อหวานหน้าโรงอาหารสำนักท่าพระจันทร์ เป็นภาพที่ผมเห็นจนชินตา วันไหนที่ผมไม่เห็นยายจันทน์ ผมยังอดรู้สึกห่วงหาอาทรมิได้

ผมมีความเอื้ออาทรทั้งต่อแป๊ะตงและยายจันทน์เพียงเท่านั้นจริงๆ โดยที่มีอาจให้ความช่วยเหลืออะไรได้มากนัก อย่างดีที่สุดที่ผมทำได้ก็เพียงการช่วยซื้อสินค้าที่คนชราเหล่านี้

ชายเท่านั้น และก็ต้องทำใจด้วยว่า ในวันหนึ่ง ทั้งแป๊ะตงและยายจันทน์จะผลัดจากวงจรชีวิตของ ผมอย่างชนิดที่ไม่หวนกลับมา ผมอดตั้งคำถามมิได้ว่า ทั้งๆที่ผมมีความเชื่ออาทรต่อแป๊ะตงและ ยายจันทน์ แต่เราทั้งสามเป็นเพียงคนแปลกหน้าที่รู้จักกันอย่างผิวเผิน ความแปลกแยกของชีวิต ในสังคมเมือง ทำให้การทลายกำแพงเพื่อให้เข้าถึงแก่นชีวิตซึ่งกันและกันเป็นเรื่องยากยิ่ง ยิ่งสังคมเมืองขยายตัวมากเพียงใด ลักษณะความเป็นชุมชนของสังคมเมืองก็เหือดหายมาก เพียงนั้น น่าประหลาดนักที่ความแออัดในสังคมเมืองมิได้ช่วยเพิ่มความอบอุ่นในหมู่คนเมือง ตรงกันข้ามกลับเพิ่มความเย็นชาระหว่างกัน ด้วยเหตุที่ผู้คนที่ยึดเสียดอยู่ในเมืองด้วยกันนั้น ต่างเป็นปรปักษ์ต่อกัน นับตั้งแต่การแก่งแย่งอิทธิพลเพื่อหาใจ การแย่งชิงพื้นที่จราจรหรือ แย่งชิงที่นั่งบนรถประจำทาง รวมตลอดจนการแย่งชิงอภิสิทธิ์

ด้วยเหตุที่เป็นคนต่างด้าว แป๊ะตงจึงมิได้หวังพึ่งรัฐบาลแม้แต่น้อย คงได้แก่ ก้มหน้าก้มตาหาเช้ากินค่ำ แป๊ะตงจะมีความน้อยเนื้อต่ำใจหรือไม่ เป็นเรื่องยากแก่การคาดเดา ดูแต่ยายจันทน์ซึ่งเป็นคนไทยแท้ๆ รัฐบาลก็หาได้เหลียวแลไม่

เมื่อผมเห็นคนชราหอบคอนลินค้ำอันหนักอึ้งเพื่อเร่งขายหารายได้ ผมอดรู้สึก เศร้าสลดและน้ำตาซึมเข้ามาได้ แต่นั่นก็เป็นความรู้สึกเมื่อ 20 ปีที่แล้ว บัดนี้แม้ความรู้สึกเศร้าสลด ยังคงดำรงอยู่ แต่อาการน้ำตาซึมเข้าได้หดหายไป ภาพอันน่าสังเวชเหล่านี้สร้างความซาซินแก่ ผู้คนในสังคม จนกลายเป็นความรู้สึกเฉยเมย การเรียกร้องให้รัฐบาลดำเนินนโยบายสงเคราะห์ คนชราจึงเป็นไปอย่างบางเบา ผู้คนในสังคมไทยมิได้มีความรู้สึกว่า ภาพคนชราวัยกว่า 60 ปี หอบคอนลินค้ำอันหนักอึ้งเพื่อเร่งขายหารายได้ เป็นภาพที่แสดงอาการป่วยของสังคมไทย อย่างน้อยที่สุดก็แสดงว่า สังคมนี้หาได้มีความเอื้ออาทรต่อคนชราไม่ คนชราที่เคยปากกัดตีนถีบ มาแต่วัยหนุ่มสาว ยังคงต้องดิ้นรนเพื่อความอยู่รอดของชีวิต โดยปราศจากการเหลียวแลจาก รัฐบาลต่อไป

ผมเคยมีโอกาสสนทนาวินิจฉัยกับคนชราที่เป็นพ่อค้าแม่ค้าเหล่านี้หลายคน และ พบข้อเท็จจริงว่า ส่วนใหญ่ที่ยังต้องดิ้นรนหารายได้อยู่นั้นเป็นเพราะถูกลูกหลานทอดทิ้ง ส่วนราย ที่อยู่กับลูกหลาน ความยากจนเป็นเหตุให้ต้องดิ้นรนหาเลี้ยงชีพต่อไป

การทอดทิ้งคนชราเป็นปรากฏการณ์ใหม่ของไทย ในช่วงหลังสงครามโลก ครั้งที่สอง ก่อนหน้านั้นไม่เคยมีปรากฏการณ์เช่นนี้ แม้จนทศวรรษ 2490 เมื่อนักสังคมวิทยาและ นักมานุษยวิทยาอเมริกันจากมหาวิทยาลัยคอร์เนล เข้ามาศึกษาสังคมชนบทไทย ก็ไม่มีใครตั้ง ข้อสังเกตเกี่ยวกับการทอดทิ้งคนชรา อย่างน้อยที่สุดครอบครัวยังเป็นสถาบันที่มีความเป็นปึกแผ่น อย่างสูง แต่แล้วยุทธศาสตร์การพัฒนาที่ไม่สมดุล ซึ่งส่งเสริมการพัฒนาอุตสาหกรรมและทอดทิ้ง การพัฒนาเกษตรกรรมในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่สองเป็นต้นมา มีส่วนอย่างสำคัญในการ

ทำลายสถาบันครอบครัว สภาพที่พ่อแม่ลูกจะอยู่ร่วมกันอย่างพร้อมหน้าพร้อมตาด้วยศานติสุข
 หามีได้อีกแล้ว สามีต้องแยกกันอยู่กับภรรยาเพื่อหารายได้ แม้จะมีได้หย่าร้าง ก็มิได้แตกต่าง
 จากการหย่าร้าง สภาพที่สามีและภรรยาต่างนอกใจซึ่งกันและกันจึงเกิดขึ้นเป็นปกติวิสัย บาง
 ครอบครัวทั้งพ่อและแม่ต้องทิ้งลูกไว้ให้ย่าหรือยายเป็นผู้เลี้ยง รายงานการวิจัยภาคสนามจำนวน
 มากพบว่า หมู่บ้านจำนวนไม่น้อยเหลือแต่คนชราและเด็ก ผู้ที่อยู่ในวัยทำงานล้วนแล้วแต่ต้อง
 ออกไปหารายได้นอกหมู่บ้านทั้งสิ้น

ในหลายต่อหลายหมู่บ้าน คนชราถูกทิ้งให้เผชิญชะตากรรมอย่างเดียวดายกับ
 หลานๆ บางครั้งเงินที่ได้รับจากลูกเฝ้าขาดช่วง ก็จำต้องดิ้นรนเพื่อความอยู่รอดแห่งชีวิตใน
 เขตเมือง คนชราจำนวนไม่น้อยมีชะตากรรมที่ไม่แตกต่างกัน และอีกไม่น้อยต้องอยู่อย่างเหงา
 เปลี่ยวตามสถานสงเคราะห์คนชรา ความอบอุ่นในครอบครัวกลายเป็น 'สินค้า' อันหาซื้อได้ยาก
 และประมาณราคามิได้ ไม่น่าเชื่อเลยว่า ยุทธศาสตร์การพัฒนา ซึ่งเน้นการจำเริญเติบโตทาง
 เศรษฐกิจ สามารถก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมได้มากมายถึงปานนี้

ในไม่ช้าแป๊ะตงต้องจากเราไป พร้อมทั้งจิ้นอพยพรุ่นราวคราวเดียวกัน ในช่วง
 เวลาอีกเพียงทศวรรษ เราอาจไม่เห็นภาพพาแป๊ะอาซิมร่อนเร่ขายของข้างถนน แต่ภาพที่จะมา
 แทนที่ก็คือ แรงงานอพยพรุ่นใหม่ที่เป็นจิ้นฮ้อ พม่า บังคลาเทศ มอญ ไทยใหญ่ ลาว และกัมพูชา

ในไม่ช้า ยายจันทน์ต้องจากเราไปด้วยเหตุผลด้านสังขาร แต่ตัวแทนของยาย
 จันทน์จะปรากฏทุกหนแห่ง ไม่ว่าในชนบทหรือในเมือง ภาพคนชราที่อยู่อย่างอ้างว้างเดียวดาย
 แต่ต้องปากกัดตีนถีบเพื่อความอยู่รอดแห่งชีวิต รังแต่จะมีมากขึ้นในอนาคต และกลายเป็นตรา
 บาปของสังคม ไทยไปอีกนานเท่านาน

บทโฆษณาภาพยนตร์เรื่องหนึ่งที่ผมพบเมื่อเร็ว ๆ นี้ กล่าวว่

Life is tough, so laugh little.

มีน้ำเล้า แม่แต่ว่าจึงไม่เคยยิ้ม